

1950'ler Türk Dış Politikasında Göç Meselesi

Yugoslavya'dan Türkiye'ye Serbest Göç ve Köprülü/Titoveles İlçesi Örneği

Taner Zorbay*

Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Tarih Bölümü, Ankara

Öz

Bu çalışma, Türk dış politikasının önemli konularından biri olan göç meselesine, 1950'li yılların koşulları içinde ve Yugoslavya'dan Türkiye'ye gelen göçmenler üzerinden bakmaktadır. Kuramsal bir çerçeve ve tarihsel arka planın verilmesinin ardından, Eski Yugoslavya'ya bağlı Makedonya Cumhuriyeti'nin Üsküp kenti ve bu kentin Köprülü/Titoveles ilçesi bu çalışmanın merkez noktasını oluşturmaktadır. Bu ilçenin Grono Vranofça köyünden 1955 yılında Türkiye'ye göç eden Şimşek ailesi ve diğer Türk ve Müslüman göçmenlerin tecrübeleri bu çerçevede incelenmiş, konuyla ilgili literatür ve dönem arşivi taranmıştır. İleride daha geniş bir araştırmaya başlangıç olması niyetiyle yapılan bu çalışmanın, Türkiye'ye dışarıdan gelmiş göçmenlerin hayatına dair bilgilerin netleşmesi ve mevcut veya gelecekteki göçmen nüfus sorunlarının daha iyi algılanması ve çözülmesine katkıda bulunmak hedefi olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Azınlıklar, Göçmen, Köprülü, Türk Dış Politikası, Serbest göç, Soğuk Savaş, Yugoslavya.

The Issue of Migration in Turkish Foreign Policy Free Migration From Yugoslavia to Turkey and Case of Köprülü/Titoveles District

Abstract

This paper, examines the issue of migration, one of the important matters of Turkish foreign policy, within the settings of 1950s and over immigrants that came from Former Yugoslavia to Turkey. After giving a theoretical framework and a historical background, city of Skopje, of Macedonian Republic of Former Yugoslavia, and its subdistrict Köprülü/Titoveles constitutes the central point of this paper. Şimşek family, that migrated to Turkey in 1955, and all other Turkish and Muslim immigrants of Grono Vranofça village of this subdistrict have been examined within this frame, and also related literature and archival sources have also been examined. This work, that aims at the beginning of a broader research, hopes to contribute for a clearer information of details of lives of migrants who came from outside of Turkey, and also better understanding and solution of problems of current and potential immigrant populations.

Keywords: Minorities, Immigrant, Köprülü, Turkish Foreign Policy, Free Immigration, Cold War, Yugoslavia.

1. Giriş: Kavramsal Çerçeve ve Tarihsel Arka Plan

II. Dünya Savaşı, Ağustos 1945'te, Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarının tesiriyle sona ererken Türk dış politikasında da yeni bir dönem başlamıştır. Tek parti iktidarının oldukça yıprandığı bir savaşın ardından, Mayıs 1950'de iktidara gelen *Demokrat Parti*, 10 yıl süreyle Türk dış politikasını belirleyen siyasi parti olacaktır. Bu dönemde izlenen dış politikanın en önemli satır başlarından

birini de Balkanlar oluşturacaktır.¹ Özellikle Türkiye'nin dış politikadaki hassasiyetlerinden birini oluşturan Azınlıklar meselesi, bu konudaki hükümet politikalarının belirlenmesinde de öne çıkan bir unsur olmuştur. Yunanistan ve Eski Yugoslavya² başta olmak üzere, Balkan ülkelerinde yaşayan Türk ve Müslüman azınlık, taraf ülkelerin ilişkilerinde dönemsel gelgitlere de sebep olmuştur. Bu çerçevede, 1923 sonrası dönemde, bu ilişkiler kimi zaman yaşanan karşılıklı anlaşmaya dayalı mübadele veya izlenen politikaların sonucu ortaya çıkan zorunlu göçler dışında, taraf hükümetler arasında varılan uzlaşma sonucu bir "serbest göç" yaşanmıştır. 1953 yılında Türkiye ile Yugoslavya arasında aynı isimle yapılan bir anlaşma çerçevesinde, Makedonya'nın³ Üsküp şehrine bağlı *Köprülü/Titoveles*⁴ ilçesinden Türkiye'ye yapılan göçler bu çalışmanın dayanak noktasını oluşturmaktadır.

Konunun kavramsal çerçevesi ve tarihsel arka planı ile başlayan çalışmamızda bilahare 1950'li yıllar ile başlayan serbest göç olayı detaylı olarak incelenmiştir.

1.1. Göç Meselesi, Uluslararası İlişkiler ve Türk Dış Politikasında Göç Meselesi

Tarih boyunca ülkelerin kendi toprakları içinde veya ülkeler arasında yaşanan bir gerçeklik olarak göç meselesi devletlerin hem iç siyasetini hem de dış siyasetini etkileyen bir kavram olmuştur. Konumuzla doğrudan ilgili ve çalışmamıza temel olan bir kaynağa göre göç, "ekonomik, siyasi, ideolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi" olarak tanımlanabilir. Göçmen ise, yaşadığı yeri, kısa veya uzun süreli olarak, siyasi, ekonomik, dinsel, ideolojik, kültürel veya toplumsal sebeplerle terk eden kişilere verilen isimdir (Cevizci, 2007:5-6).

Öte yandan göçmen, ilgili ev sahibi ülkenin izniyle ve kimi durumlarda desteğiyle bir ülkeye gelmişse "yurtlanmış"; ev sahibi ülkenin desteğini veya maddi yardımını almaksızın kendi imkânları veya akraba ve tanıdıklarının desteğiyle bir ülkeye gelmişse "serbest göçmen" olarak tanımlanmaktadır (Tekin, 2007:127). Bunun yanında, insan toplulukları, çatışma, iç savaş veya savaş, siyasal veya ekonomik

¹ Balkanlar, üzerine pek çok çalışma yapılan bir konudur. Farklı boyutları üzerine yazılan ve Erkan Şimşek tarafından seçilmiş eserler çalışmamızın kaynakçasında verilmiştir.

² Yugoslavya, Soğuk Savaş döneminin sona erdiği dönemde (1990-1991) dağılma sürecine girmiş ve toprakları üzerinde yeni devletler kurulmuştur. Çalışmamız 1991 öncesine dayalı olduğu için, diğer sayfalarda, ülkenin ismi eski biçimiyle verilmiştir (Yazarın Notu).

³ Makedonya, Büyük İskender'in (M.Ö. 356-323) fetihleriyle ve yarattığı Helen uygarlığıyla tarihteki yerini almasından bu yana, onun mirasını tek başına sahiplenmek isteyen pek çok ülkenin sahip olmak istediği bir ülke olmuştur. Baskın Makedon milliyetçiliğinden başka komşu ülkelerin de Makedon toprakları veya kültürel/tarihi değerleri üzerinde hak iddiaları devam etmektedir. Günümüzde halen devam eden bu mücadele, Yunanistan ile Makedonya arasında, özellikle Makedonya'nın 1991'deki bağımsızlığından sonra iyice artan şekilde sürmektedir. Büyük İskender hakkında bilgi için Bkz. Wise, 1967:122. McNeill, 2002:232-234. Makedonya sorunu, Makedon kimliğinin ortaya çıkışı ve Makedonya'daki Türk ve Müslüman varlığı ile ilgili Bkz. Danforth, 1995. Pribichevich, 1982. Cowan, 2000. Kofos, 1992b:147-168. Kofos, 1992a:169-184. Kondis, 1992:185-194. Hatipoğlu, 2002. Vatan ve Yaltrık, 1996.

⁴ Titoveles, ilçenin 1950'li yıllarda sahip olduğu isimdir. Günümüzde ilçenin ismi Veles olarak kullanılmaktadır (Yazarın Notu).

uzlaşmazlıklar, şiddet, baskı veya zulüm görme gibi sebeplerle da göçe zorlanmış olabilirler. Kişilerin bu göç durumunda hangi hukuka (ulusal veya uluslararası hukuk) tabi olacakları, ülke içinde mi kaldıkları yoksa ülke sınırını aşmış başka bir ülkeye mi girdiklerine göre değişir. Yine geçiş sebepleri ve biçimlerine göre göçmen veya mülteci olarak tanımlanabilirler. Her ne sebeple olursa olsun, yer değiştiren insanlar, temel ve kısıtlanamaz insan hakları istisna, ulusal ve uluslararası hukukun koruması altında kabul edilmektedirler. Bu da uluslararası anlaşma veya sözleşmelere taraf ülkelerin sorumluluğunu artırmaktadır (Bouchet-Saulnier, 2002:109). Tabii ki, ülkeler, özellikle de II. Dünya Savaşı'nın sona ermesini müteakip veya *Soğuk Savaş* döneminin ardından bağımsızlığını kazanmış ülkeler ile az gelişmiş veya geri kalmış ülkelerde temel insan haklarının sağlanması veya zorunlu göç gibi sorunların önlenmesi hep ciddi bir sorun olmuştur. Gelişmiş ülkelerde sağlanan "siyasal özgürlük temelli demokrasinin asgari ön koşulları", yani ulusal birlik, bilgi ve eğitim düzeyi, özgür seçim ortamı, siyasal kültür düzeyi, iktidarın denetlenmesi, bu henüz kurulmuş veya az gelişmiş ülkelerde sağlanamadığı için anayasal bir düzenin kurulması ve demokrasinin işletilmesi uzun süreli olmamıştır (Kapani, 1996:103-105). Bu da beraberinde, ya 30 Yıl Savaşları, Hindistan-Pakistan çatışması, İngiltere'deki Katolik-Protestan çatışması gibi dinsel çatışmalar, ya da bölgesel veya küresel ölçekteki savaşlar sonucunda milyonlarca insanın göç etmesine yol açmıştır. Ülkelerin sınırlarının yeniden çizilmesi de yine insanların yaşadıkları yerleri terk edip başka bir ülkeye veya kuşaklar önce geldikleri ülkelere göç etmelerine sebep olmuştur. Bu durumun en önemli örneklerinden biri elbette Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinde Balkanlar, Kırım, Kafkasya veya Ortadoğu'daki şehirlerden Anadolu'ya doğru yaşanan zorunlu göçler olmuştur (Lewis, 2004: 209-237. Karpat, 2001. Ortaylı, 1999). 19. ve 20. yüzyıllarda kaybedilen topraklardan veya zorunlu göçe tabi tutulan Türk veya Müslüman topluluklar da (1864 Çerkes Sürgünü, 1944 Kırım Tatar Sürgünü), Türkiye'ye gelmişler ve Türkiye'nin çeşitli yerlerinde meskûn edilmişlerdir (Andrews, 1992). Balkan Savaşları sonunda yeniden çizilen sınırların gerisinde çok sayıda Türk ve Müslüman Balkan topraklarında kalmış, bu nüfusun hakları ve hukuki statüleri, daha sonraki dönemde Türkiye ile Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilerde öne çıkan bir unsur olmuştur (Turan, 1999:252). Bu bağlamda, Osmanlıların tarih sahnesinden çekilişinin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti de, bir miras olarak 1923-1950 sürecinde gerek mübadele ve zorunlu göçlerle ve gerekse de ülkeler arası dengelerin veya izlenen politikaların bir sonucu olarak serbest göç hareketlerini tecrübe etmek durumunda kalmıştır.

Türkiye'nin göç meselesine yaklaşımı, yakın bir zamana kadar, "dönemsel siyasal ve sosyoekonomik koşulların şekillendirdiği geçici düzenlemeler" şeklinde olmuştur. Bu düzenlemeler, çokuluslu bir imparatorluktan ulus devlete geçiş siyasetinin şemsiyesi altında, Türkiye'nin özellikle Balkanlar'daki komşularıyla nüfus mübadelesi (1923-1930) ve 2510 Sayılı *İskân Kanunu* (1934)⁵ ile kurumsal hale gelmiştir. Kanun yalnızca "Türk soyu ve kültürüne" sahip kişilerin Türkiye'ye göç edebilmelerini mümkün kılmış, ülkeye giriş-çıkış, mültecilik ve yerleşme ile ilgili koşulların çerçevesini de belirlemiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin bölgesel ve

⁵ İskân Kanunu, *Düstur*, 3.Tertip, C. 15, BDM, Ankara, 1934, s. 1156-1175. RG – 21 Haziran 1934, S. 2733.

uluslararası kapsamda sorumluluklarını belirleyen iki uluslararası belge de 1951 *Cenevre Mülteci Sözleşmesi* ve “coğrafi sınırlama” ile taraf olunan 1967 *Protokolü*’dür (Ihlamur, 2015: 57-58). Bu iki hukuksal çerçeve, uzun süre Türkiye’nin göçmen siyasetini belirleyen dayanağı oluşturmuştur.⁶

Soğuk Savaş döneminde, Balkan ülkelerinin genelinde Komünist rejimler hâkim hale gelince, burada yaşayan Türk ve Müslüman unsurlar için bireysel ve toplumsal özgürlüklere dair endişeler ortaya çıkmıştır. Zaten sosyoekonomik koşulların zorladığı bu insanlar bir de dil veya inançlarından dolayı baskı ve saldırılara maruz kalınca, çareyi başta Türkiye olmak üzere, başka ülkelere gitmekte bulmuşlardır. II. Dünya Savaşı döneminde Komünist rejimler çeşitli gerekçelerle göçü olabildiğince engellemişler, ancak savaş sonrası ortamda bu duruma, deyim yerindeyse göz yummuşlardır.

1.1. Türk Dış Politikasında Balkanlar

Türkiye, Balkan ülkeleri ile 1912-1913 Balkan Savaşları sonunda ortaya çıkan durum ile Lozan Antlaşması ile tescil edilen uzlaşmayı bir süre korumuştur. Özellikle 1920’lerin sonuna doğru Avrupa’da ortaya çıkan “revizyonist ve anti-revizyonist” gruplaşma, bölgesel anlamda yeni bir yaklaşımı beraberinde getirmiş ve bir Balkan ittifakı fikri doğmuştur. Konuya ilişkin bir kaynağa göre, Türkiye adına 1926 yılında, Türk diplomat Hüseyin Ragıp Baydur tarafından dönemin Romanya Dışişleri Bakanı I.G. Duca’ya altı Balkan ülkesi arasında bir pakt oluşturulması önerilmiştir. Ertesi yıl bu kez dönemin Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras bir Balkan Paketi fikrini öne sürmüştü, ancak bu işbirliği ve pakt önerileri 1929’a kadar gerçekleşmemiştir (Barlas, 1999:361-362). Bir Balkan ittifakı konusunda yeni bir “Balkan Birliği” teklifi, *Uluslararası Barış Bürosu*’nun inisiyatifi ile 6-10 Ekim 1929’da Atina’da toplanan *Evrensel Barış Kongresi*’nde, M. Papanastasio tarafından öne sürülmüştür (Gönlübol ve Sar, 1993: 99).

Bu süreç kapsamında ilk Balkan Konferansı 5 Ekim 1930’da Atina’da Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan’ın katılımıyla gerçekleşmiştir. Düzenli aralıklarla bir araya gelmek, bir pakt hazırlamak ve daimi bir teşkilat kurarak Balkan ülkeleri arasında farklı düzeyde yakınlaşma ve işbirliğini sağlamak kararları bu toplantıda alınmıştır. Sonrasında üç defa daha bir araya gelen⁷ taraf ülkeler (Romanya, Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya) arasında, Şubat 1934’te Belgrad ve Atina’da yapılan toplantılar sonucu, karşılıklı işbirliği ve güvenlik temelinde, *Balkan Antantı* kurulmuştur. Türkiye’nin özellikle Almanya ve İtalya’nın yayılmacı siyasetine karşı önemsedığı Antant, Atatürk tarafından, TBMM’nin 1934 yasama yılı açış konuşmasında, şöyle tanımlanmıştır: “Balkan Anlaşması, Balkan Devletlerinin, birbirlerinin varlıklarına özel saygı beslenilmesini göz önünde tutan mutlu bir belgedir. Bunun, sınırların korunmasında, gerçek bir değeri olduğu

⁶ 1951 ve 1967 düzenlemelerinin içeriği için Bkz. Ay vd., 2005:63-78.

⁷ Bu üç Balkan Konferansı, Ekim 1931’de İstanbul, Ekim 1932’de Bükreş ve Kasım 1933’te Selanik’te toplanmıştır.

besbellidir.” Antantın, Türkiye’den başka dünya basınında da geniş yankıları olmuştur (Fırat, 2002:350-353, Ulusan, 2013:1251-1275. Tüylü Turan, 2013:1277-1305).

Balkan Antantı üyeleri, Milletler Cemiyeti’nde, Montrö Sözleşmesi sürecinde birlikte hareket etme başarısını göstermesine rağmen, 1936’dan itibaren Avrupa’da yaşanan gelişmeler ile Yugoslavya ve Bulgaristan arasında imzalanan dostluk anlaşması Antant için sonun başlangıcını getirmiştir. Türkiye’nin çabalarına rağmen⁸, taraflar arası görüş ayrılıkları ve çıkar çatışmaları bu süreci hızlandırmıştır (Fırat, 2002:354, Gönlübol ve Sar, 1993:99-106). 1940 yılı Şubat ayında Belgrad’da yapılan toplantıya rağmen, II. Dünya Savaşı’nın çıkışıyla beraber bozulan barış ve güvenlik ortamı ile beraber Türkiye’nin Balkan ülkeleri ile olan ilişkilerine de yeni bir ket vurulmuş, Balkan Antantı’nın uygulanması imkânsız hale gelmiştir. Dönemin İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden’in çabaları bile durumu değiştirmemiş, kısa bir süre sonra da Balkan topraklarının Alman işgaline uğraması ile Balkan Antantı fiilen uygulanamaz hale gelmiştir (Esmer ve Sander, 1993:144-145, 152-153. Aydemir, 2007).

II. Dünya Savaşı’nın sona ermesi ve Türkiye ile Yunanistan’ın NATO’ya üye olmaları sonrasında, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan arasında karşılıklı çıkar temelinde yeni bir yakınlaşma doğmuş, Şubat 1953’te üç ülke arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır.⁹ 10 maddelik ve “yalnızca işbirliğini öngören” bu bağit kapsamında Temmuz 1953’te Atina’da ilk toplantı yapılmıştır. Üç ülkeyi özellikle bir araya getiren başat sebep “Komünist tehdit” algısı idi. Tabii bu, Türkiye ve Yunanistan için toprak bütünlüğü ve bölgesel güvenlik anlamına gelirken, Yugoslavya için aynı zamanda bir Sovyet uydusu olmama gayreti demektir (Bozkurt, 2010:51-95. Çavuşoğlu, 2007:123-154). Yugoslavya’nın bu gayretinin en önemli göstergesi 1945’ten itibaren iyice kötüleşen Sovyet-Yugoslav ilişkilerinin Yugoslavya’nın Kominform’dan çıkarılması (Haziran 1948) ve ardından Yugoslav lider Tito’nun zaten başlamış olduğu Balkan ittifakı girişimlerine hız vermesi olmuştur (Armaoğlu, 1994:450-451). Bu dönem, aynı zamanda Tito’nun, aksi yönde söylemler olmasına rağmen, Yugoslav topraklarında Stalinist politikaların ve yasaların benzerini uyguladığı bir dönem görüntüsü vermektedir. Nitekim bu dönem, muhaliflerin yoğun bir baskıya maruz bırakıldıkları, dini kurumların ayırım gözetilmeksizin kapatılıp dini uygulamaların ve özellikle toplumsal hayatta görünür olan dini etkinliklerin yasaklandığı ve cezalandırıldığı bir baskı dönemi olmuştur. 1946-1950 dönemi ölüm cezası, işkence, toplama kampları ve tutuklamaların tüm uluslararası hukuk normlarını ihlal eden bir dönem olarak kaydedilmiştir (Malcolm, 1994:193-198. Friedman, 2004).

Farklı düzeylerde ve karşılıklı ziyaretlerle pekişen ilişkiler sonucu, taraflar Ağustos 1954’te, Dışişleri bakanları düzeyinde Yugoslavya’nın Bled kentinde bir araya gelmişler ve çeşitli alanlarda karşılıklı işbirliğini öngören bir anlaşma imzalamışlardır.

⁸ 1937 yılında, dönemin Başbakanı İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Balkan ülkelerini ziyaret etmiş ve antantın ayakta kalmasının önemini vurgulamışlardır. Bu bağlamda, İnönü’nün Atina ziyareti (Mayıs 1937), Metaksas’ın Ankara ziyareti (Ekim 1937) ve iki taraf arasında varılan uzlaşma Balkan Pakti’na yönelik önemli gelişmeler olarak kayıtlara geçmiştir.

⁹ Anlaşma metni için Bkz. EK 1: BCA, 30-1-0-0 / 61-376-5 Türkiye ile Yugoslavya arasında imzalanan dostluk ve işbirliği anlaşması (28.02.1953).

Bu çerçevede kurulan Daimi Konsey, 28 Şubat-2 Mart 1955 tarihleri arasında toplanmış ve karşılıklı işbirliğinin detayları netleştirilmiştir. Başbakan Menderes, gelişen ilişkiler kapsamında Yugoslavya'ya 4-9 Mayıs 1955 tarihleri arasında resmi bir ziyarette bulunmuştur.¹⁰

1934 ile 1953 Balkan ittifaklarını karşılaştıran bir kaynağa göre, "Balkan Paketi ile iki savaş arasında kurulmuş olan Balkan Antantı arasındaki fark, ortak savunma anlayışının ortaya konması ve üç devlet genelkurmayları arasında işbirliğinin öngörülmesi" olmuştur (Mütercimler ve Öke, 2004:305. Yurdusev, 1999:373-386. Başka bir görüş ise iki anlaşmaya ilişkin şu değerlendirmeyi içermektedir (Fırat, 2002:588):

"Görünürdeki benzerliğe rağmen 1934 tarihli Balkan Antantı ile 1954 tarihli Balkan İttifakı'nın koşulları birbirinden çok farklıdır. 1934 Balkan Antantı çok kutuplu bir uluslararası sistemde, taraf devletlerin revizyonist devletlerden algıladıkları tehdit karşısında işbirliğiyle güçlerini artırma çabalarının bir sonucuydu. Oysa 1954 Balkan İttifakı Soğuk Savaş'ın ve iki kutuplu bir uluslararası sistemin ürünüdür, ABD desteğiyle ve NATO'nun askeri stratejileri gereği kurulmuştur, üye devletler tarafından ortak çıkarlardan çok, farklı çıkarların gerçekleştirilmesinin bir aracı olarak görülmüştür."

Bu görüşü desteklercesine, yaşanan bazı gelişmeler bu ittifakın uzun ömürlü olmasını da engellemiştir. Gerek taraflar arası kimi konulardaki görüş ayrılığı ve Türkiye ve Yunanistan'ın NATO yükümlülükleri, gerekse de Stalin'in 1953'teki ölümü sonrası SSCB'nin "yumuşama" çizgisine kayarak Yugoslavya ile yakınlaşması bu ikinci Balkan işbirliği girişimini de olumsuz etkilemiştir. Öte yandan Yugoslav devlet başkanı Mareşal Joseph Tito'nun ülkesini, Bandung Konferansı (18-24 Nisan 1955) sonrası *Bağlantısızlar Hareketi* bünyesine çekmesi ile Balkan ittifakı iyice zayıflamıştır.

Öte yandan NATO'ya kabul döneminde, Türkiye ve Yunanistan'ın karşılaştığı sıkıntılar, Yugoslavya'nın muhtemel bir NATO üyeliğine de soğuk bakmasının temel sebebi olmuştur. Türkiye ile Yunanistan arasında zaten ara sıra ortaya çıkan görüş ayrılıkları 1955 yılından itibaren yeniden gündeme gelen *Kıbrıs Sorunu* (Mengiler, 2005) ile de bu üçlü ittifak ömrünü tamamlamış, Türkiye'de gerçekleşen 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile Demokrat Parti iktidarının sona ermesini müteakip, Haziran 1960'ta hukuken ortadan kalkmıştır (Gönlübol vd., 1993:237-249. Bağcı, 2014:51-58. Albayrak, 2004: 469-472, 486-488).

2. Serbest Göç Antlaşması ve Köprülü/Titoveles İlçesi

2.1. Antlaşmayı Getiren Koşullar ve Antlaşmanın İmzalanması

Türkiye ile Eski Yugoslavya hükümeti arasında, 1923-1960 döneminde, pek çok ikili anlaşma akdedilmiştir. Bu anlaşmalar siyasi, ekonomik, ticari, askeri ve kültürel amaçlı olarak kaleme alınmış ve imza edilmiştir (Yavuz, 1976:248-251). Bu dönemin son yılları Yugoslav dış politika öncelikleri için de değişimin başladığı dönem

¹⁰ Bu geziyle ilgili iki haber için Bkz. "Başvekil Bugün Uçakla Belgrad'a Gidiyor", *Akşam*, 4 Eylül 1955. "Menderes Tito ile Beraber Yemek Yedi", *Akşam*, 5 Eylül 1955. Başbakan Menderes'in bu ziyareti sırasında yerel bir gazeteye verdiği mülakat, Türkiye'nin bu işbirliğine verdiği önemi de haizdir. Bkz. Ek 2: BCA, 30-1-0-0 / 13-79-15, Başbakan Adnan Menderes'in Yugoslavya'da yayınlanan Baba gazetesine verdiği demeç (25.12.1953).

olmuştur. Sovyet lideri Stalin'in ölümü, Yugoslav devlet başkanı Joseph Tito'nun otoritesini ve devlet üzerindeki kontrolünü daha da artırmış, Tito dış politikada daha rahat bir hale gelmiştir. Hatta ekonomik ve askeri alanda Amerikan yardımı dahi almaya başlamıştır (Gönlübol vd., 1993:238). Armaoğlu, 1994:451). Böyle bir ortamda, Balkan ülkeleri ile yakınlaşma siyaseti izleyen Yugoslavya ile Türkiye ve Yunanistan arasında, daha önce belirtildiği üzere 28 Şubat 1953'te, işbirliğine yönelik bir antlaşma imzalanmış ve 29 Mayıs günü yürürlüğe girmiştir. Antlaşmanın özellikle Türk ve Yunan hükümetlerinin NATO'ya karşı olan yükümlülüklerini etkilemeyeceğinin vurgulaması ve işbirliğinin artırılarak anlaşmazlıkların çözümünün hedeflenmesi önem arz etmiştir (Soysal, 1991:471-477).¹¹ Ayrıca bu antlaşmaya ek olarak 7 Kasım 1953'te taraflar arasında ek bir anlaşma daha imzalanmıştır (Soysal, 1991:480)¹² Karşılıklı görüşmeler ve devlet adamları düzeyinde ziyaretler sonrası 9 Ağustos 1954'te taraflar arasında yeni bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma da görüş ayrılıkları ve farklı çıkar ilişkilerine rağmen işbirliğini öngörmüştür.¹³

Tüm bu gelişmelerin ve 1923 ve 1939 göçlerini takiben Yugoslavya'nın Makedon Cumhuriyeti'nden Türkiye'ye üçüncü bir göç dalgası başlamıştır. Bu dalga 1934 düzenlemeleri ve 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelişi sonrası artmıştır. Bu göçte özellikle etnik ve dini temelli bir baskının¹⁴ ve Makedonya Türk azınlığı tarafından kurulan *Yücel Teşkilatı* gibi örgütlenmelerin saldırı ve yaptırımlara maruz kalması etkili olmuştur.¹⁵ Göçle Türkiye'ye gelen aileler geldikleri yerlerde bıraktıkları malların korunması veya nakli için örgütlenmiş ve ilgili makamlara destek için talepte bulunmuşlardır.¹⁶

1953 "Serbest Göç Antlaşması" olarak bilinen bir anlaşma çerçevesinde, etnik veya kültürel olarak Türk olan veya Türklüğü benimseyen, Türkiye'de kendisine destek olabilecek akraba veya tanıdıklara sahip olabilecek kişiler "serbest göçmen" vizesi verilmiş¹⁷ ve 1967 yılına dek 175 bin 392 kişi, 45 bin 338 aile Makedonya'dan

¹¹ Antlaşma metni için Bkz. "Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan Krallığı ve Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması", *Düstur*, III. Tertip, C.34, s.1347.

¹² Ek Antlaşma metni için Bkz. "Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan Krallığı ve Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Arasında Ankara'da 28 Şubat 1953 Günü İmzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasına Ek Antlaşma", *Düstur*, III. Tertip, C.35, s.1526.

¹³ Antlaşmanın tam metni için Bkz. "Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan Krallığı ve Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Arasında İttifak, Siyasal İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması", *Düstur*, III. Tertip, C.36, s.286.

¹⁴ Örneğin Balkan coğrafyasında ve özellikle Eski Yugoslavya topraklarında Türk ve Müslüman nüfusa karşı baskı ve saldırıları ile öne çıkan Sırp nüfusun bu tutumu hem bahse konu göçü tetiklemekte, hem de devletlerarası ilişkilere zarar vermektedir. Bu konuya ilişkin iki çalışma için Bkz. Ürer, 2012:73-89. Bora, 1994:77-224.

¹⁵ Bölgedeki Türk ve Müslümanların yaşadıkları zorlukları detaylandıran bir tanıklık için Bkz. EK 3: BCA, 30-1-0-0 / 40-238-17, Emekli Büyükelçi Ağâh Aksel'in Yugoslavya'daki Türklerle ilgili Cumhurbaşkanına mektubu (11.11.1955).

¹⁶ Bu yönde kurulan bir dernek ve talepleri için Bkz. EK 4: BCA, 490-1-0-0 / 600-76-6 Yugoslavya'da Emval ve Matlubatı Bulunan Vatandaşların Haklarını Koruma Derneği'nin kurulduğu (16.03.1950).

¹⁷ Bu durumu gösteren bir örnek için Bkz. EK 5: BCA, 30-18-1-2 / 142-20-17 Yugoslavya'dan serbest göçmen vizesiyle memleketimize gelen 7 soydaşımızın göçmen olarak kabul edilmesi (10.03.1956).

Türkiye'ye göç etmiştir (Bozkurt, a.g.e.:60. Çavuşoğlu, a.g.e.:135-136. Çağ, 2013: 1241)¹⁸. Bu şekilde gelen kişilerin “göçmen olarak kabul edilmeleri” için farklı zamanlarda resmi kararlar alınmıştır.¹⁹

Genel olarak Yugoslavya'dan Türkiye'ye 1923'ten 1990'lara kadar geçen süreçte 500 bin dolayında, 1923-1990 arasında Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya'dan Türkiye'ye 1 milyon 750 bin dolayında kişinin göçmen geldiği kaydedilmektedir (Sarıay, 2011:351-387). Yugoslavya'nın 1990-1991'deki dağılma süreci de öncekiler kadar olmasa da yine bir göç hareketine de yol açmıştır (Ülger, 2003. Kenar, 2005. Crampton, 2007:135-150).

2.2. Köprülü/Titoveles ve Serbest Göç

Köprülü/Titoveles, eski Yugoslavya'nın Makedon Cumhuriyeti'nin merkezi Üsküp'ün 40 km. güneyinde bu şehre bağlı bir ilçe merkezidir.²⁰ 16. yüzyılda 16 bin dolaylarında olan nüfusu 1912 Balkan Savaşları döneminde 50 bin civarına ulaşmıştır. Kosova eyaletinin bu dönemde genel nüfusuna bakıldığında, 2 milyon 210 bini Müslüman ve 1 milyon 990 bini de Gayrimüslim olmak üzere toplam 4,2 milyon kişinin kaydının bulunmakta olduğu anlaşılmaktadır. Bundan başka, Köprülü'de Osmanlılar döneminde pek çok camii, medrese, hamam, köprü ve bedesten inşa edilmiş, bunlardan bir kısmı günümüze ulaşmıştır (Zaim, 2005:97-111).

¹⁸ Çalışmamıza kaynaklık eden bu makalelerde geçen “Serbest Göç Antlaşması” ile ilgili tarih/yer/isim konusunda çelişkili bir bilgi var gibi görünmektedir. Şöyle ki, Bozkurt'un makalesinde bu anlaşmanın “Tito'nun Türkiye'yi ziyaret ettiği 1953 yılında” imzalandığı (Bozkurt, 2010:60) belirtilmiştir. Bozkurt bu bilgi için bir başka kaynağa (N. Mandacı ve B. Erdoğan. (2001). Balkanlarda Azınlık Sorunu; Yunanistan, Arnavutluk, Makedonya ve Bulgaristan'daki Azınlıklara Bir Bakış, Ankara: AÜ Basımevi, s.82.) atıfta bulunmaktadır. Çavuşoğlu'nun makalesinde ise göçün 1952'de başladığı, ancak Türkiye'nin 1952 ve 1953'te sınır kapılarını kapattığı, çünkü bir yıl önce (1950 ve 1951) Bulgaristan'dan göçmenlerin kabul edildiğini söylemektedir (Çavuşoğlu, 2007:135). Çağ'ın makalesinde de yine göçün 1953'te başladığı kaydedilmiştir (Çağ, 2013:1241). Burhaneddin Zaim'in hatıralarında ise bu anlaşmanın 1953'te Split'te imzalandığı kaydedilmektedir (Zaim, 2005:223). TDV İslam Ansiklopedisi'nin Sancak idari bölgesi ile ilgili maddesinde ise bu anlaşmanın (Yugoslavya-Türkiye Centilmen Antlaşması) 1953'te Hırvatistan'ın Split kentinde Tito ile Türk Dışişleri Bakanı M. Fuad Köprülü arasında imzalandığı ve bu anlaşmadan sonra Sancak kentinden göçlerin hızlandığı belirtilmektedir (TDV İslam Ansiklopedisi, 2009). Yine bir başka kaynakta, Tito'nun Türkiye'yi ziyaret tarihinin 11 Nisan 1954 olduğu, dönem basınından haberlerle desteklenerek belirtilmektedir (Ayhan, 2014:64). Tito'nun Nisan 1954'teki ziyaretiyle ilgili bazı haberler için Bkz. “Mareşal Tito Yarın Geliyor”, *Akşam*, 11 Nisan 1954. “Mareşal Tito Ankara'ya Gitti”, *Akşam*, 12 Nisan 1954.

¹⁹ Bu duruma örnek bir olay için Bkz. EK 6: BCA, 30-18-1-2 / 152-29-7 Yugoslavya'dan serbest göçmen sıfatı ile gelen Fazlı Kadioğlu ve ailesinin vatandaşlığa alınması (09.06.1959).

²⁰ Köprülü/Titoveles, Vardar nehri kıyısında yer alan bir yerleşim yeri olup, 2002 verilerine göre %92'si Makedon, kalanı ise Türk ve Roman azınlık mensubudur. Günümüzde ismi Veles olan şehrin, Osmanlılar döneminde ismi Köprülü, 1946-1991 döneminde ise resmi ismi Titoveles olup, bu dönemde sanayinin gelişmiş olduğu bir şehirdi. Yugoslavya'nın dağılması sonrası mevcut sanayi tesisleri ve fabrikalar kapanmış ve ciddi bir çevre kirliliği ortaya çıkmıştır (Bechev, 2009:233). 1990 sonrası dönem, yönetmenliğini Teona Strugar Mitevska'nın yaptığı 2007 yılı yapımı “Jas Sum od Titov Vles” (I am From Titov Veles/Ben Titov Veles'denim) adlı bir filme konu olmuştur (<http://www.imdb.com/title/tt0855843/>, <https://filmhafizasi.com/i-am-from-titov-veles-2007/>, <http://film.iksv.org/tr/film/1110>).

Köprülü/Titoveles’de yaşayan Türk ve Müslüman aileler, 1950’ler ile başlayan üçüncü göç dalgasında kitleler halinde Türkiye’ye göç etmeye başlamıştır. Bu göçün hızlanması veya yoğunlaşmasında rejimin siyasi ve ekonomik bir baskı oluşturması önemli bir unsur gibi görünmektedir. Bundan başka dini ve ahlaki gelenek ve kurallara göre bir yaşamı tercih eden Türk ve Müslümanlar üzerinde dini ve örfi uygulama ve yaşam biçimlerinin kısıtlanması, örneğin kadınların kıyafetlerine müdahale edilmesi, okullarda komünist müfredatın azınlık çocuklarına dayatılması da bahse konu bu göçü tetikleyen diğer sebeplerdendir. Azınlık mensuplarının, özellikle kadınların Slav ırkından vatandaşlarla evlenmelerinin gerekirse zorla sağlanması, böylece etnik ve dini asimilasyonun ortaya çıkması ihtimali de Köprülü/Titoveles Türk azınlığı için göçü zorunlu hale getirmiştir (Zaim, a.g.e.: 65-67. Hafizoğlu, 1996: 69-71).

Köprülü/Titoveles şehrinden Türkiye’ye göç eden ailelerden biri de günümüzde İzmir’de yerleşmiş bulunan Şimşek ailesidir. 1950’li yılların göç dalgası içinde Türkiye’ye gelen ailenin bu göç tecrübesine dair bir bilgiyi, ailenin üçüncü kuşak mensuplarından Erkan Şimşek²¹ şunları aktarmaktadır:

“Makedonya’nın Köprülü/Veles (Sosyalist Yugoslavya yıllarında Titoveles) şehrinin Gorno Vranofça Köyü, 1953 tarihli anlaşma ile beraber serbest göç dalgasına takıldı. Bu dalgaya dâhil olmalarının hukuki altyapısı ise şöyle oldu: Köy, Torbeş²² köyü olmasına rağmen nüfus sayımında bütün köy ahalisi kendisini devlete Türk olarak beyan etti. Bu da göç dalgası başlayınca Türklerle birlikte hareket etme imkânı sağladı. Köyün kitleler halinde Türkiye’ye gelişi 1955’te başladı, 1963’te tamamlandı. Son yıllarda köy ıssızlaşınca göç etmek istemeyen aileler de mecburen Türkiye’ye gitmek durumunda kaldı. Köyden 1928 civarında birkaç aile müstakilen Türkiye’ye yerleşmişlerdi. Onlar İzmir’e yerleştikleri için köyün bütününe oraya çağırıldılar. Gorno Vranofçalılar’ın birkaç istisna haricinde bütünüyle İzmir’e yerleşmeleri de bu sebeptedir. Zira serbest göç olduğu için devlet herhangi bir yeri/yöreyi iskân için işaret vermemiştir. İlk geldiklerinde Üsküp’teki konsoloslüğün verdiği ikamet tezkereleri ile ülkeye giriş yaptılar. 5-10 yıllık bir süre içinde de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına kabul edildiler. Geldiklerinde tek hukuki avantajları şu oldu: İşyeri açanlar vergi indirimi, işe girenlerin sigortasını birkaç yıllığına devletin karşılaması. 60’ların ortasından itibaren tam entegrasyon sağlandı. Örneğin 1943 doğumlu olan ve Türkiye’ye 1955’te gelen babam 1963’te Muş ve Sivas’ta askerliğini tamamladı.”

²¹ Erkan Şimşek, 1979 yılında İzmir’de dünyaya gelmiştir. 1997’de eğitim amacıyla İzmir’den ayrılmıştır. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Reklamcılık Bölümü mezunu olan Şimşek, Balkanlar ile ilgili her şeyi, kendi deyimiyle, “okur, izler, dinler ve becerebilirse yazar”. Evli ve bir erkek evlat babası olan Şimşek, halen İstanbul’da reklamcılık sektöründe çalışmaktadır. Erkan Şimşek, günümüzde bir yandan günlük maişetini tedarik ederken, bir yandan da genel anlamda Balkanlar, özel olarak da Makedonya ve kendi aile geçmişi ile ilgili araştırma ve çalışmalara katılmaktadır. Yaptığı araştırma gezileri arasında dedesinin ve babasının yaşadığı ve Makedon Hükümeti’nce müzeye dönüştürülen ev ve bir zamanlar ailesinin oturduğu Vranofça köyü de bulunmaktadır.

²² Torbeş: Çoğunlukla Kuzeybatı Makedonya’da yerleşmiş olan, ana dilleri Makedonca, dinleri ise Sünni İslam olan etnik/dini bir grup. Kendilerine Müslüman Makedon da denmektedir. Etnik olarak Müslümanlardan, dini olarak ise Makedonlardan ayrılırlar. Bu özel durumlarından dolayı, geçmişte ve günümüzde kimi tartışmaların da merkezinde oldukları söylenmektedir (Gjorgiev, 2016).

Köprülü/Titoveles veya Balkanların herhangi bir şehrinde veya köyünden kopup Türkiye'ye gelen ve geçmişine dair bir şeyler öğrenmek isteyen pek çok kişi ve aile de aynı gayreti göstermektedir. Türkiye'ye gelenler geride kalan akrabalarını da getirmek için daha sonra girişimlerde bulunmuşlardır.²³

Göç eden ailelerin geldikleri yerlerde bıraktıkları malların durumu da kimi zaman gündeme gelmiş ve mal sahiplerinin uğradıkları zararın telafisi için çalışmalar yapılması öngörülmüştür.²⁴

Makedonya'nın İştıp ve Köprülü şehirlerinden çıkıp Türkiye'ye gelenler arasında pek çok önemli isim de bulunmaktadır. Bunlar arasında, Mehmed Şâkir Kesibir (d.1889), Ahmed İhsan Aksoy (d.1889), Org.Tekin Arıburnu (d.1905), Yahya Kaptan (d.1891), Köprülülü Hamdi Bey (d.1886), Şükrü Sökmensüer (d.1890), Org. Kâzım Özalp, Yusuf Nalkesen (d.1923) gibi isimler bulunmaktadır (Zaim, a.g.e.:191-207).

SONUÇ

Osmanlı geçmişinin günümüze yansımalarından biri olan Serbest Göç meselesi, üzerinde daha çok durulması ve çalışılması gereken bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye toprakları özellikle son 150 yıldır, çalışmamızda yararlandığımız veya literatürde bilinen pek çok kaynağın da somut şekilde gösterdiği üzere, yalnızca farklı etnik veya dini arka plana sahip insanların geldiği ve bir arada yaşadığı bir yer olmamıştır. Bu topraklar aynı zamanda geçmiş devlet ve uygarlıklardan olduğu kadar, bu topraklara çeşitli sebeplerle gelmiş insanların da izlerini taşımaktadır. Balkan, Kırım, Kafkas ve Ortadoğu coğrafyasının tüm renklerini bugün Türkiye'de görmek mümkündür.

Çalışmanın merkezinde yer alan Makedonya topraklarından Türkiye'ye yapılan ve 1950'li yıllardan itibaren üçüncü dalgası gerçekleşen göçler, mevcut arşiv belgelerinin ışığında anlaşılmaktadır ki, Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve toplumsal yapısına etki eden sonuçlara yol açmıştır. Bu dönemde gelen ve "serbest göç" kapsamında yer alan kişilerin önce "göçmenlik", sonra da vatandaşlık sürecine geçmeleri zaman almıştır. Öte yandan bu süreçte yaşadıkları ekonomik zorluklar ve önlerine çıkarılan bürokratik engeller bu kişilerin Türkiye'de toplumun geneline uyumu konusunda da sorunlar yaratmış ve entegrasyon sürecinin uzamasına yol açmıştır. Özellikle Tito sonrası dönemde giderek artan göç ve Türkiye'ye gelen göçmen sayısının artması ülkede mevcut sorunlara bir yenisini daha eklemiştir.

Balkan ve Makedonya göçleri göstermiştir ki, gerek hükümetler ve gerekse de toplum düzeyinde, önceden bilirse dahi, bu tür göç/nüfus hareketliliklerine hazır olunmalıdır. Son dönemde tecrübe etmek durumunda kaldığımız Suriyeli

²³ Bu yöndeki bir talep için Bkz. EK 7: 272-0-0-11 / 25-137-26 Bursa'da mukim Necmi Uludere'nin Yugoslavya'daki yakınlarını yanına getirme isteğinin kabul edildiği (05.07.1955).

²⁴ Bu duruma örnek bir karar için Bkz. EK 8: BCA, 30-18-1-2 / 373-136-9 13 Temmuz 1956 tarihinden sonra Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç ederek Türk Vatandaşı olan şahısların Yugoslavya'da bırakmış oldukları taşınmaz malların durumu hk (28.04.1978).

göçmenler/mülteciler meselesi bu görüşümüzün en somut kanıtıdır. İzlenecek siyaset ve alınacak tedbirlerin, son ana bırakılmadan hayata geçirilmesi, zorunlu veya gönüllü Türkiye'ye yerleşmek üzere gelen insanlar açısından da, halen bu topraklar üzerinde yaşayanlar açısından da, Atatürk'ün çerçevesini belirlemiş olduğu ilkeler doğrultusunda, çok önemli ve stratejik adımları gerektirmektedir. Özellikle bu ülkeye vatandaşlık bağıyla bağlı herkesin, yasal ve toplumsal norm ve değerleri göz önünde bulundurarak ülkesinin geleceği lehine hareket etmesi gerektiği açıkça görülmektedir.

Çalışmamız göstermiştir ki, göç meselesi Türk dış politikasında ve toplumsal hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Çalışmamıza konu olan "serbest" göçmenler, kendi istekleriyle geldikleri için diğer göçmen ve mülteci grupları kadar doğrudan destek görmemiş ve "sessiz" kalmışlardır. Buna rağmen, 1923'ten günümüze uzanan süreçte, bu insanlar da yaşadıkları ülkeyi benimseme ve ona sahip çıkma konusunda en az zaten burada yaşayanlar kadar, hatta bazen onlardan daha fazla "ses" çıkarmışlardır. Yine çalışmamızın gösterdiği bir gerçeklik, Türkiye'de özellikle sözlü tarih ve aile tarihi çalışmalarında daha yoğun bir mesainin sarf edilmesi gerektiğidir. Özellikle ülkenin yakın geçmişine dair bilgi, belge ve tarihi/kültürel değeri haiz eşyaların, kişisel çabaların fevkinde bir mesaiyi ve maddi gücü gerektirdiği de aşikârdır. Bu da, başta alanda çalışan akademisyenler ve kurumlar olmak üzere, tüm ilgili kurum, kuruluş ve makamların işbirliği içinde çalışması bir zorunluluktur.

KAYNAKÇA

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Resmi Yayınlar

Düstur

Resmi Gazete

Kitaplar

Adanır, F. ve Faroqi, S (2011). *Osmanlı ve Balkanlar Bir Tarih yazımı Tartışması* (Cantek L. vd. Ed., İdemen B. vd. Çev.), İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Adanır, F. (2001). *Makedonya Sorunu*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Andrews, P.A. (1992). *Türkiye'de Etnik Gruplar*, İstanbul: Ant Yayınları.

Andriç, I. (2015). *Drina Köprüsü* (Hasan Âli Ediz vd. Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Armaoğlu, F. (1994). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1990, C.1: 1914-1980*, 10. Baskı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ay, K. vd. Ed. (2005). *Asylum ve Migration Legislation*, Turkish Ministry of Interior and UNHCR, Ankara: Başkent Matbaası.

Bağcı, H. (2014). *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 4. Basım, Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Bora, T. (1994). *Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası*, İstanbul: Birikim Yayınları.

- Cowan, J.K. Ed. (2000). *Macedonia The Politics of Identity and Difference*, London, Sterling (USA): Pluto Press.
- Crampton, R.J. (2007). *İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar* (E. Kurt Çev.), İstanbul: Yayınodası Yayıncılık.
- Danforth, L.M. (1995). *The Macedonian Conflict, Ethnic Nationalism In A Transnational World*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Friedman, F. (2004). *Bosnia and Herzegovina A Polity on the Brink*, London and New York: Routledge.
- Hafızoğlu, A. Der. (1996). *Bir Zamanlar Vranofça*, İzmir: Akıselim Matbaası.
- Hall , R.C. (2003). *Balkan Savaşları 1912-1913, I. Dünya Savaşının Provası* (T. Akad vd. Çev.), İstanbul: Homer Kitabevi.
- Hatipoğlu, M. Der. (2002). *Makedonya Sorunu Düünden Bugüne*, Ankara: ASAM Yayınları.
- Iordanova, D. (2007). *Balkanlar Sineması Aleoller İçinde Sinema* (B. Erdoğan Çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- İzzetbegoviç, A. (2014). *Tarihe Tanıklığım*, 9. Basım, İstanbul: Klasik Yayınları.
- Kapani, M. (1996). *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*, 3. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karpat, K. H. (2001). *Ortadoğu'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk* (R. Boztemur Çev.), Ankara: İmge Kitabevi.
- Kenar, N. (2005). *Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*, Ankara: Palme Yayıncılık.
- Kut, Ş. (2005). *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Lewis, B. (2004). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 9. Baskı, (M. Kıratlı Çev.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Malcolm, N. (1994). *Bosnia: A Short History*, New York: New York University Press.
- McNeill, W.H. (2002), *Dünya Tarihi* (A. Şenel Çev.), 6. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Mengiler, Ö. (2005). *Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü*, Ankara: Platin Yayınları.
- Mütercimler, E. ve Öke M.K. (2004). *Düşler ve Entrikalar, Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, 2. Baskı, İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Ortaylı, İ. (1999). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pribichevich, S. (1982). *Macedonia, Its People and History*, University Park and London: The Pennsylvania State University Press.
- Savan, Z. ve Jelavic B. (2015). *Balkan Tarihi*, 2 Cilt, (İ. Durdu vd. Çev.), 4. Baskı, İstanbul, Küre Yayınları.
- Soysal, İ. (1991). *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları, C.2: 1945-1990*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Todorova, M. (2013). *Balkanları Tahayyül Etmek* (T. Güney Ed., D. Şendil Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Troçki, L. (2012). *Balkan Savaşları* (T. Güney Çev.), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları).

- Ülger, İ.K. (2003). *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Wachtel, A. B. (2009). *Dünya Tarihinde Balkanlar* (A.C. Akkoyunlu Çev.), İstanbul: Doğan Kitap.
- Wise, L.F. (1967). *World Rulers*, London: Ward Lock Educational.
- Yavuz, Ahmet Der. (1976). *Türkiye Cumhuriyeti'nin Akdettiği Milletlerarası Antlaşmalar (20 Nisan 1920 – 1 Temmuz 1976)*, Ankara: Dışişleri Bakanlığı.
- Zaim, B. (2005). *İştîp ve Köprülü Hatıraları*, İstanbul: Şehir Yayınları.

Makale ve Tebliğler

- Barlas, D. (1999). Türkiye'nin 1930'lardaki Balkan Politikası. *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Sempozyuma Sunulan Tebliğler* (İ. Soysal, Haz.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 361-371.
- Bozkurt, G.S. (2010). Tito Sonrası Dönemde Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, X/2, Kış:51-95.
- Çağ, G. (2013). Cumhuriyet Döneminde Makedonya Kırçova (Kicevo)'dan Sakarya'ya Göçler ve Göçmenlerin Entegrasyonu, *Türk Tarihinde Balkanlar*, Z. İskefiyeli vd. Ed., Sakarya: Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, 1231-1249.
- Çavuşoğlu, H. (2007). Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri, *Biliş*, 41(Bahar):123-154.
- Esmer, A. Ş. ve O. Sander. (1993). İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990)*, M. Gönlübol Der., 8. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 137-185.
- Fırat, M. (2002), Yunanistan'la İlişkiler, *Türk Dış Politikası, C.1:1919-1980*, 4. Baskı, B. Oran Ed., İstanbul: İletişim Yayınları, 325-356.
- Fırat, M. (2002). Yunanistan'la İlişkiler, *Türk Dış Politikası, C.1:1919-1980*, 4. Baskı, B. Oran Ed., İstanbul: İletişim Yayınları, 576-614.
- Gjorgiev, D. Osmanlı Mirası Makedon Torbeşleri Bazı Tarihi İkilimler ve Çağdaş Uyuşmazlıklar Üzerine, *Makedonya Ulusal Tarih Kurumu*, 7 Kasım 2016 tarihinde http://cosbelgrade.com/sites/default/files/gorgiev_d_osmanli_mirasi_makedon_torbesleri_0.pdf adresinden erişildi.
- Gönlübol M. ve Sar C. (1993). Lausanne'dan Sonra Türk Dış Politikası, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990)*, M. Gönlübol Der., 8. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 59-133.
- Gönlübol, M. vd. (1993). İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965 Yılları), *Balkan Paktı, Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990)*, M. Gönlübol Der., 8. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 191-334.
- Ihlamur, S. G. (2015). İnsani Diplomasi İlkesi Çerçevesinde Türkiye'nin Göç ve İltica Rejimi, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, M. Şahin ve B. S. Çelik Ed., Ankara: Nobel Yayıncılık, 45-70.
- Kofos, E. (1992a). The Macedonian Question: The Politics of Mutation, *Macedonia Past and Present*, Thessaloniki: Reprints From Balkan Studies, Institute of Balkan Studies, 169-184.

- Kofos, E. (1992b). The Making of Yugoslavia's People's Republic of Macedonia, *Macedonia Past and Present*, Thessaloniki: Reprints From Balkan Studies, Institute of Balkan Studies, 147-168.
- Kondis, B. (1992). The 'Macedonian Question' As A Balkan Problem In the 1940s, *Macedonia Past and Present*, Thessaloniki: Reprints From Balkan Studies, Institute of Balkan Studies, 185-194.
- Sarımay, Y. (2011). Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya Yapılan Göçler (1923-1990), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXVIII (81, Kasım), 351-387.
- Turan, Ö. (1999). II. Meşrutiyet ve Balkan Savaşları Döneminde Osmanlı Diplomasisi, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Sempozyuma Sunulan Tebliğler* (İ. Soysal, Haz.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 241-253.
- Tüylü Turan, E. (2013). Yabancı Basın Işığında 1934 Balkan Antantı'nın İmzalanma Süreci, *Türk Tarihinde Balkanlar*, Z. İskefiyeli vd. Ed., Sakarya: Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, 1277-1305.
- Uluslan, Ş (2013). Arşiv Belgelerine Göre Yabancı Basının 1934 Balkan Antantı İzlenimleri, *Türk Tarihinde Balkanlar*, Z. İskefiyeli vd. Ed., Sakarya: Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, 1251-1275.
- Ürer, L. (2012). Avrupa'da Belirsiz Ulusçuluk Vurgusu İçinde Sırp ve Müslüman Öteki, *Türkiye-Sırbistan İlişkileri*, Y. Okay ve T. Babalı Ed., İstanbul: Doğu Kitabevi, 73-89.
- Vatan, K. ve Yaltrık H. (1996). *Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı*, Paneller (21.05.1995, 26.05.1996), Konferans (16.12.1995), İzmir: İzmir Makedonya Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği.
- Yurdusev, E. (1999). 1945-1989 Döneminde Türkiye ve Balkanlar, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Sempozyuma Sunulan Tebliğler* (İ. Soysal, Haz.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 373-386.

Gazeteler

Akşam

Tezler

- Aydemir, N.F. (2007). Balkanlar'da İttifak Arayışı ve Türkiye Birinci Balkan İttifakı, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Konya: Selçuk Üniversitesi, SBE, Tarih Ana Bilim Dalı.
- Ayhan, İ. (2014). Demokrat Parti Döneminde Türkiye'yi Ziyaret Eden Devlet Başkanları ve Bu Ziyaretlerin Türk Basınına Yansımaları, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, SBE, Tarih Anabilim Dalı.
- Cevizci, E.Ş. (2007). 1950 Sonrası Türkiye'ye Makedonya'dan Göç Eden Vranofçalılar Üzerine Sosyo-kültürel Bir Kimlik İncelemesi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, SBE, Sosyoloji Ana Bilim Dalı.

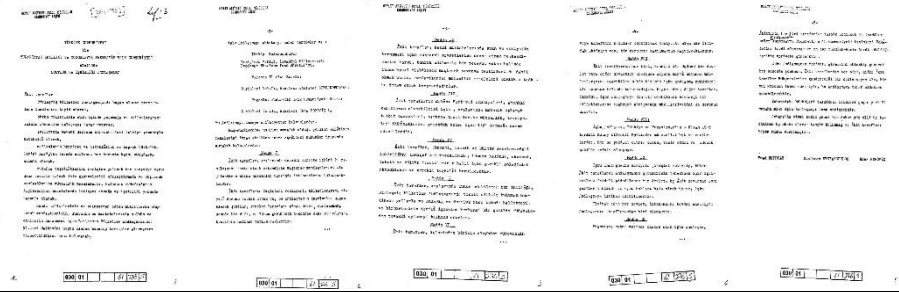
Ansiklopedi ve Sözlükler

- Bouchet-Saulnier, F. (2002). Göç Zorlanmış Kişiler, *İnsancıl Hukuk Sözlüğü* (S. Bağdatlı Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

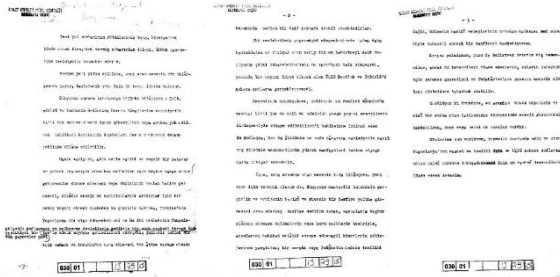
TDV İslam Ansiklopedisi (2009), C. 36, Ankara, 99-102, 6 Kasım 2016 tarihinde <http://www.islamansiklopedisi.info/> adresinden erişildi.

Tekin, D. Y. Der. (2007). *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü*, Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.

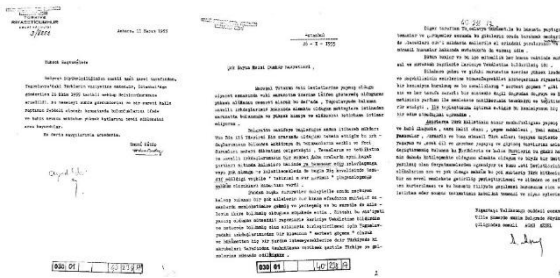
EKLER

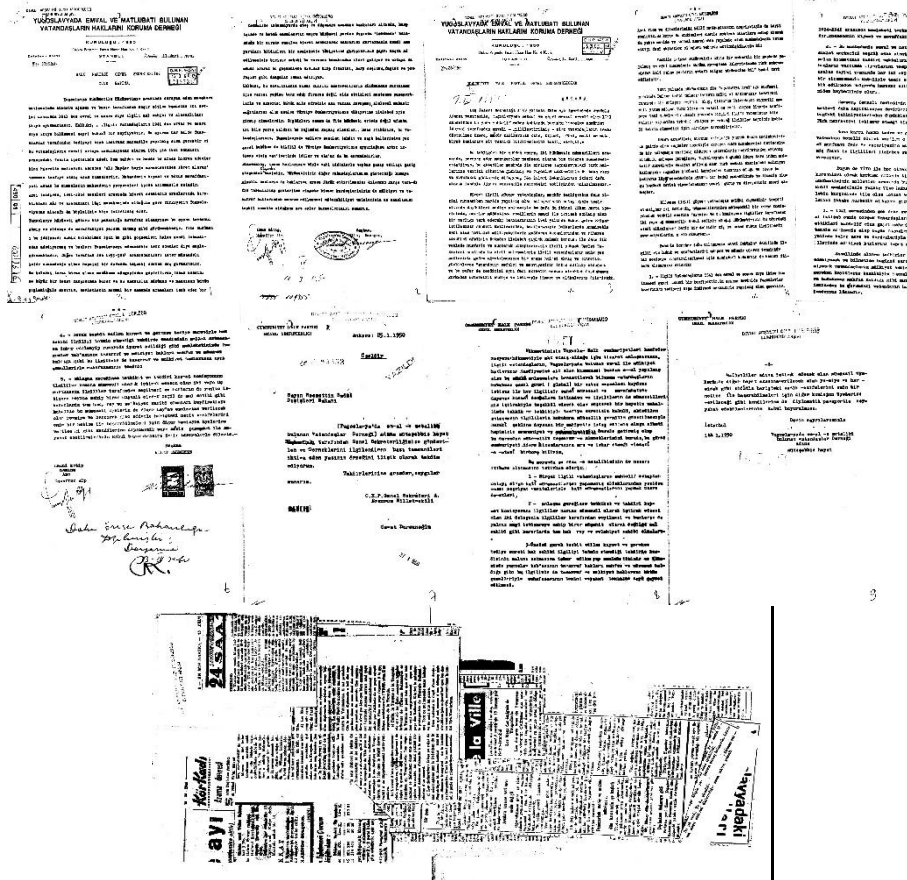
EK 1. BCA, 30-1-0-0 / 61-376-5 Türkiye ile Yugoslavya arasında imzalanan dostluk ve işbirliği anlaşması (28.02.1953).

EK 2. BCA, 30-1-0-0 / 13-79-15, Başbakan Adnan Menderes'in Yugoslavya'da yayımlanan Baba gazetesine verdiği demeç (25.12.1953)

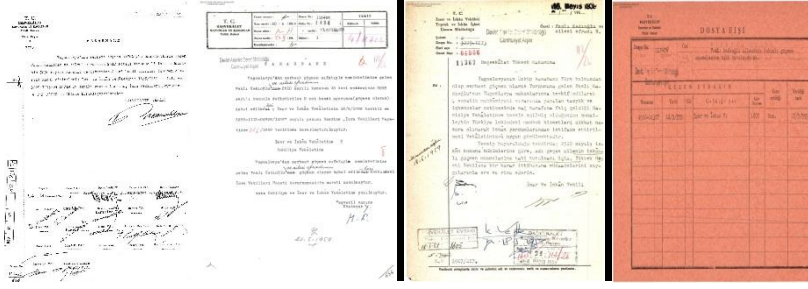

EK 3. BCA, 30-1-0-0 / 40-238-17, Emekli Büyükelçi Ağâh Aksel'in Yugoslavya'daki Türklerle ilgili Cumhurbaşkanına mektubu (11.11.1955).

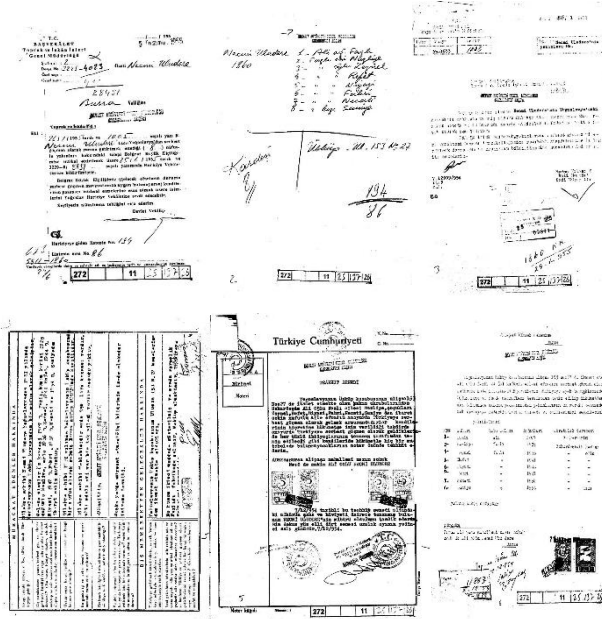

EK 4. BCA, 490-1-0-0 / 600-76-6 Yugoslavya'da Emval ve Matlubatı Bulunan Vatandaşların Haklarını Koruma Derneği'nin kurulduğu (16.03.1950).

EK 5. BCA, 30-18-1-2 / 142-20-17 Yugoslavya'dan serbest göçmen vizesiyle memleketimize gelen 7 soydaşımızın göçmen olarak kabul edilmesi (10.03.1956).

EK 6. BCA, 30-18-1-2 / 152-29-7 Yugoslavya'dan serbest göçmen sıfatı ile gelen Fazıl Kadıoğlu ve ailesinin vatandaşlığa alınması (09.06.1959).

EK 7. BCA, 272-0-0-11 / 25-137-26 Bursa'da mukim Necmi Uludere'nin Yugoslavya'daki yakınlarını yanına getirme isteğinin kabul edildiği (05.07.1955).

EK 8. BCA, 30-18-1-2 / 373-136-9 13 Temmuz 1956 tarihinden sonra Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç ederek Türk Vatandaşı olan şahısların Yugoslavya'da bırakmış oldukları taşınmaz malların durumu hk (28.04.1978).